

ZBORNİK RADOVA
NOVA NAUČNA EDUKATIVNA MISAO
5/2013

ZBORNİK RADOVA
NOVA NAUČNA EDUKATIVNA MISAO

5/2013

Izdavač
NOMOTEHNIČKI CENTAR BEOGRAD
2013
Salvadora Aljendea br. 14. Beograd
Tel. 064/315 64 67
065/67 95 340

Urednik
dr Zoran Birovljević

Korice, štampa i povez
Zoran Bakić
Grafičar specijalista

Kompjuterska obrada
Dušica Birovljević

ŠTAMPA
"NC" Beograd

Tiraž :
30

SADRŽAJ

1. *MSc Jelena Lukić*
ZNAČAJ I ULOGA KLASTERA ZA UPRAVLJANJE OTPADNIM VOZILIMA U OČUVANJU ŽIVOTNE SREDINE (5 - 13)
1. *mr Nataša Dimitrijević*
POŠTOVANJE ETIČKIH PRAVILA U OBLASTI DRUŠTVENO ODGOVORNOG POSLOVANJA (14 - 21)
3. *Sofija Tanasković*
BEOGRADSKI IDENTITET (22 - 26)
4. *Snežana Marić*
MOGUĆNOSTI UMREŽAVANJA PREDUZEĆA PRILIKOM RAZVIJANJA NOVOG PROIZVODA (27 - 37)
5. *Jelena Vasilić, Jelena Kocić*
STICANJE OD NEVLASNIKA U NACRTU ZAKONIKA O SVOJINI I DRUGIM STVARNIM PRAVIMA (38 - 47)
6. *Mirjana Ristić*
ISTORIJSKI RAZVOJ KRIVIČNOG DELA KRAĐE OD PRAISTORIJE DO SAVREMENOG DOBA (48 - 55)
7. *Darko Anačkov*
UČEŠĆE I INFORMISANOST MLADIH U DRUŠTVU NA TERITORIJI GRADA VRANJA (56 - 69)
8. *Aleksandar Mihajlović*
POLITIČKA FILOZOFIJA NOVOG DOBA – FRANCUSKO PROSVETITELJSTVO ŽAN ŽAK RUSOA (70 - 80)
9. *Danica Stojadinović*
O SUŠTINI (81 - 88)
10. *Danica Vukić*
OSOBINE LIČNOSTI, IZVORI PROFESIONALNOG STRESA I SINDROM IZGARANJA KOD NASTAVNIKA (89 - 101)
11. *Milan D. Milosavljević*
KRIVIČNA DELA PROTIV BEZBEDNOSTI JAVNOG SAOBRAĆAJA SA POSEBNIM OSVRTOM NA STRADANJE DECE U SAOBRAĆAJNIM NEZGODAMA U REPUBLICI SRBIJI (102 - 113)
12. *Jelena Milovanović*
THE EFFECTS OF THE REPRESSIVE PATRIARCHAL SOCIETIES ON INDIVIDUALS AND POSSIBILITIES OF SELF – PRESERVATION (114 - 128)
13. *Mladen Lukić*
TRŽIŠTE NOVCA U SRBIJI (129 - 145)
14. *Jelena Milenković-Vuković*
KRIMINOLOŠKI I KRIVIČNOPRAVNI ASPEKT INCESTA (146 - 156)
15. *Ksenija Cvetanović*
RAČUNANJE VREMENA ZA NASTUPANJE DEJSTVA ODRŽAJA (157 - 170)
16. *Jelena Papović Miladinović*
PENOLOŠKI POVRAT (171 - 180)
17. *Aleksandar Ilić*
KONTRAKT U RIMSKOM I SAVREMENOM PRAVU (181 - 200)
18. *Dragana Mandić*
UREĐENJE ZAPUŠTENIH JAVNIH PROSTORA VOJVOĐANSKIH NASELJA U SKLADU SA PRINCIPIMA ODRŽIVOG RAZVOJA NA PRIMERU CENTRA VRANJEVO U NOVOM BEČEJU (201 - 216)
19. *Marija Radonjić*
MOTIVACIJA UČENIKA ZA UČENJE: ŠTA PEDAGOZI MOGU UČINITI (217 - 226)
20. *Andrija Vojvodić, Aleksandra Vojvodić, Peter Šoti*
TRI LAKA KORAKA DO NAGLUVOSTI
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerzitet u Beogradu (227 - 235)

„Postoji velika razlika između vrednosti koje javno mišljenje daje stvarima i njihove prave vrednosti“. (Žan Žak Ruso)

Političkom filozofijom krajem 17. i početkom 18. veka bavili su se i engleski empiristi i francuski prosvetitelji. Osnovno pitanje kojim se bavila moderna politička filozofija, kasnije preimenovana u filozofiju politike, bilo je o moralnom opravdanju postojanja države. Država, svojim aparatom prinude i sposobnošću za primenu retributivne pravde, čini prema svojim građanima ono što bi inače bilo zabranjeno da pojedinci/građani čine jedni drugima – u stvari uskraćuje im slobodu u određenoj meri, počev od slobode kretanja pa sve do imovinske slobode. Zato oni počinju da se bave pitanjima – kako pomiriti prirodnu slobodu i jednakost ljudi, odnosno, zašto ograničiti slobodu i narušiti načelo jednakosti.

Naravno, iako van epohe prosvetiteljstva, Makijaveli (1469-1527), kao jedan od glavnih pregalnika u modernoj političkoj filozofiji, ostao je, između ostalog, upamćen po rečima: „Svi naoružani proroci su pobedili, a svi nenaoružani su propali“, odnosno, država nije Država Božija (Civitas Dei, po rečima Avgustina), već ljudska tvorevina. Grubosti su deo vlasti i politike: „Nema pouzdanijeg načina od razaranja želiš li održati svoju vlast u gradovima“, pisao je Makijaveli. Takođe, on nije imao nikakvih iluzija ni o ljudskoj prirodi, tvrdeći: „Ljudi će uvek biti opaki ako ih neka nužda ne natera da budu dobri“, pa samim tim ni o ljudskim tvorevinama, poput države.

Ovakvo shvatanje ljudske prirode naišlo je na svoj odjek i u delima Tomasa Hobsa (1588-1679), koji je razvio najtemeljiti sistem materijalizma, još pre Holbahovog „Sistema prirode“. Zastupajući princip empirizma, Hobs je podrazumevao egoističnu prirodu pojedinca. Istorija političke misli 18. veka u velikoj se meri bavi jednom Hobsovom tvrdnjom, prema kojoj „ne može da postoji obaveza nijednog čoveka koja ne potiče iz čina koji nije samo njegov“. Čovek se ne rađa „opterećen obavezama, već one mogu nastati samo činom pristanka na nešto. Ovakav stav neposredno vodi ka utemeljenju nečega što se, poput varijacija pojavljuje tokom rasprave o političkoj filozofiji – dakle, prirodno stanje ili tzv. društveni ugovor (Savić, Cvetković, Cekić, 2008:201).

Čitav vremenski period 18. veka u Evropi se naziva „Francuski“ vek ili „Prosvetiteljsko doba“. Francuska je bila središte prosvetiteljskog pokreta, koji je vremenski omeđen izbijanjem i razvojem dve buržoaske revolucije: Engleske „slavne“ iz 1688. godine i Francuske buržoaske revolucije iz 1789. godine. U filozofskom pogledu, tradicionalno englesko prosvetiteljstvo obuhvata period od 1690. godine, kada je Džon Lok objavio „Ogled o ljudskom razumu“ i 1781. godine kada je Imanuel Kant objavio „Kritiku čistog uma“.

Iako je pokret nastao u Engleskoj, ipak se najviše razvio u Francuskoj, a zatim po celoj Evropi, oplemenjen principima Francuske buržoaske revolucije sloboda-jednakost-bratstvo. Najveći stubovi ovog pokreta su: zdrav razum i svest o slobodi. Otuda je i termin „filozof“ imao šire značenje nego danas. Filozofi su bili slobodni mislioci. Kao najznačajnije filozofske figure Prosvetiteljstva navode se: Ruso, Monteskje, Volter, Didro, Holbah, Helvecije. Navedeni filozofi se nazivaju i „Enciklopedistima“, jer su svi aktivno saradivali na izradi Velike francuske enciklopedije. Osim u filozofiji i politici,

Prosvetiteljski pokret se manifestovao i u književnosti (klasicizam), likovnoj umetnosti (rokoko), u pedagogiji, kao i u drugim oblastima duhovne kulture (Kolarić, 2004:152).

1. KRATAK ISTORIJAT I IDEJE PREDSTAVNIKA POLITIČKE FILOZOFIJE NOVOG DOBA

Politička filozofija je grana filozofije koja u svom najapstraktnijem obliku razmatra koncepte i argumente preko kojih se formira politička misao. Debata o značenju reči „političko“ je jedan od najvećih problema političke filozofije. U širem shvatanju, pod ovim pojmom se podrazumeva politička praksa i institucije od kojih se sastoji vlast svake države.

Politička filozofija se može definisati kao kritičko razmišljanje o načinu ili načinima za najbolju organizaciju jednog društva, njegovih političkih institucija i društvene prakse, kao što su ekonomski sistem i porodica. Politički filozofi teže da uspostave osnovne principe koji bi opravdali određeni tip organizacije države, pokažu da individue imaju određena neotuđiva prava ili objasne na koji način treba raspoređivati materijalne resurse unutar jedne države. Ovo obično podrazumeva analizu i interpretaciju ideja, kao što su: sloboda, pravda, autoritet, demokratija i na kraju njihovu kritičku primenu na institucije koje već postoje. Kroz istoriju, mnogi politički filozofi su pokušavali da opravdaju svoju viziju organizacije društva, dok su drugi insistirali na ideji mogućnosti postojanja idealnog, odnosno utopijskog društva.

Politička filozofija kao praksa počinje onog momenta kada ljudska bića kreću da posmatraju svoju kolektivnu organizaciju, ne više kao nešto statično i nepromenljivo i kao deo nekog prirodnog reda, nego kao nešto što ima potencijal da se menja i čemu su neophodna filozofska opravdanja.

U različitim kulturama sreću se različite forme političke filozofije. Postoje dva razloga za tu različitost. Prvi proizlazi od uticaja određene epohe i opštih filozofskih tendencija. Na primer, razvoj u epistemologiji i etici je uticao na pretpostavke na osnovu kojih se razvija jedan diskurs političke filozofije. Drugi je vezan za snažan uticaj koji na političkog filozofa imaju trenutne političke teme.

U srednjovekovnoj Evropi centralna tema političke filozofije je bila odgovarajuća veza između države i crkve. U ranom modernom periodu, tema postaje razmena argumenata između branioca apsolutizma i onih koji su jedino bili spremni da prihvate ustavnu državu sa ograničenom moći. U 19. veku u centar pada socijalno pitanje, odnosno na koji način tada novonastajuće industrijsko društvo treba da organizuje svoj sistem ekonomije i blagostanja.⁶⁸

Značajne su ideje Tomasa Hobsa o društvenom ugovoru, Džona Loka o prirodnom stanju i društvenom ugovoru, Monteskijeove ideje o podeli vlasti i Deni Didroa, urednika Enciklopedije, upotpunjuju se učenje i filozofske težnje Žan Žak Rusoa.

Tomas Hobs (engl. Thomas Hobbes) (5. april 1588 — 4. decembar 1642) bio je engleski filozof, predstavnik klasičnog engleskog empirizma. Čoveka je smatrao za slobodnog pojedinca, a državu kao veštačku tvorevinu nastalu na osnovu ugovora pojedinaca. Njegovo glavno delo je Levijatan (1651), čija je osnovna teza da je u

---

⁶⁸ Politička filozofija, <http://sr.wikipedia.org/sr-el/>, pristup: 5.10.2013.

čovjekovom interesu da izađe iz prirodnog stanja, u kome svako vodi rat protiv svih, i formira, kroz društveni ugovor, državu, koja će obezbediti društveni mir.⁶⁹

Džon Lok (engl. John Locke, 1632 — 1704), bio je takođe engleski filozof. Oспорavao je učenje o „urođenim idejama“; zastupao senzualističku teoriju saznanja (duh je po rođenju „tabula rasa“; „ničeg nema u intelektu što prethodno nije bilo u čulima“), kojom je utemeljena empiristička tradicija u engleskoj filozofiji (Ogled o ljudskom razumu). Njegova politička filozofija, zasnovana na prirodnopravnoj doktrini, sadrži klasične formulacije temeljnih načela liberalizma (Dve rasprave o vladi). Zalagao se za versku toleranciju (Pisma o toleranciji I—IV, 1689—1706). Bavio se i pedagoškim problemima (Misli o vaspitanju, 1693).

Naš razum za Loka je prazna tablica za pisanje (tabula rasa) jer ničeg u našem umu nema čega prethodno nije bilo u čulima (Nihil est in intellectu quod antea non fuerit in sensu). On se zapravo sa racionalistima ne spori oko elementarnih sposobnosti razuma (pamćenje, asocijacije, uočavanje...), već da li se u tavkom razumu nalaze samostalni sadržaji (ideje) koji ne dolaze spolja (iz čula). Njegova teorija je odgovor na metafizičke spekulacije o urođenim idejama. Već kod Hobsa reči nisu stvari, već oznake za vrste stvari. Kod Loka ideja je naziv za sve što duh opaža u sebi ili što je neposredni predmet opažaja, misli ili razuma. Nijedna stvar nije urođena jer ista stvar može postojati ili ne postojati, a ljude koji ne razumeju reči čudni pojmovi ne mogu zbuniti (okrugli kvadrat). Ako su ideje urođene, zašto bismo išta otkrivali, zašto onda nema samoočevidnosti već se sve uči. Odakle saznanje i dokle ono seže. Lok kaže da se naša prazna tabla upotpunjava utiscima, iako priznaje da razum nije potpuno pasivan. Domet saznanja je istovetan sa domenom našeg iskustva. Ideja označava svaki sadržaj svesti, a ne samo opšte pojmove ili „univerzalije“ (subjektivni idealizam).

Lok ostavlja mogućnost da možda postoje neka urođena moralna načela (suprotstavljanje ubistvu iz koristi), ali se boji da ako to prihvatimo onda zaista sve ideje jesu urođene, pa ih samo čulima oživljavamo.

Lok je izneo sledeću podelu ideja:

1. Prema izvoru – ideje iz spoljnih utisaka (ideje senzacije) i one iz sadržaja samoposmatranja (ideje refleksije).

2. Prema složenosti – proste i složene.

a. Proste ideje su osnovna građa našeg iskustva i saznanja i razum je tokom procesa njihovog primanja potpuno pasivan. Mogu doći iz jednog ili više čula, ali i putem refleksije. U ovu grupu ideja spadaju ideje opžanja (mišljenja) i volje (htenja).

b. Složene ideje nastaju poređenjem, apstrakovanjem ili kombinovanjem prostih:

- Ideje modusa (svojstva) su one koje ne postoje odvojene, već na nečemu i koje se međusobno mešaju (udaljenost, zapremina, mesto itd).

- Ideje supstancije su nosioci modusa i mogu biti individualne i osnovne (zlato, voda).

- Ideje relacije su one koje se odnose na promenu neke stvari delovanjem druge (uzroci i posledice, isto i različito, nastajanje i propadanje).

- Apstraktne ideje su one koje nastaju pronalaženjem zajedničke ideje u prostim idejama.

---

⁶⁹ Tomas Hobs, <http://sr.wikipedia.org/sr-el/>, pristup: 6.10.2013.

3. Prema realnosti – realne su sve ideje koje imaju osnovu u realnim prototipovima, a fantastične one koje ju nemaju. Sve proste ideje su realne, a fantastične su uvek složene. (kentaur).

4. Prema adekvatnosti – adekvatne ideje su one složene realne ideje koje u potpunosti odgovaraju realnim prototipovima, a neadekvatne su one koje svoje prototipove prikazuju nepotpuno.

Lok razlikuje primarne i sekundarne kvalitete. Ideja je ime za sadržaj svesti, a kvalitet za moć predmeta da u našoj svesti proizvede ideju. Primarni kvaliteti pripadaju predmetima i odraz su realno (objektivno) postojećeg, pa ih primamo putem čula, a izazivaju ih spoljni objekti realnim svojstvima (mi na njih ne možemo da utičemo). Sekundarni kvaliteti nisu realno postojeći i predstavljaju moć predmeta da putem kombinacije realno postojećih kvaliteta izazove i one koje to nisu, pa ih dobijamo preko jednog čula i one zavise od okolnosti opažanja i stanja čula.

Lokova teorija se naziva reprezentacionom teorijom ideja i po njoj su istinite samo realne i adekvatne ideje, odnosno, one koje imaju realne prototipove. Međutim, osporivači ove teorije kažu da se na osnovu ideja nikada ne može dokazati postojanje stvari po sebi i zato su je negirali čak i Lokovi naslednici, Dejvid Hjum i Džordž Berkli. Saznanje je, najzad, opažanje povezanosti ili nepovezanosti ili slaganja i protivrečnosti između ideja.⁷⁰

Deni Didro (fr. Denis Diderot), (5. oktobar 1713, Langre, Šampanj - 31. jul 1784. Pariz) je francuski pisac i filozof, istaknuta ličnost doba prosvetiteljstva i glavni urednik širom sveta poznate Enciklopedije.

Vek Prosvetljenosti je uobičajen naziv za doba u kome je živio i stvarao Didro i njegovi istomišljenici upravo zbog velikog doprinosa teorijskoj izgradnji temelja novog buržoaskog poretka. Borba koju je on vodio za pobjedu svojih ideala se odvijala protiv feudalnog apsolutizma i religioznog konzervativizma, a sredstva koja je on upotrebljavao su skupljanje svih ideja nove francuske filozofske misli. Bio je neumoran sakupljač i inteligentan propagator u burnim vremenima predrevolucionarne monarhističke Francuske. Nastajuća buržoaska klasa je imala u njemu svog ideologa i idejnog vođu. Sem toga, Didro je bio izuzetan organizator, uporan i vredan što je bio način da stvori toliko dela i da (zajedno sa d'Alamberom) izda sve tomove Enciklopedije. Zato ga je Volter nazvao "pantofil" (sveljubac).⁷¹

---

⁷⁰ Džon Lok, <http://sr.wikipedia.org/sr-el>, pristup: 8.11.2013.

⁷¹ Englez Džon Mils i Nemač Gotfrid Selius predlažu 1745. godine pariskom izdavaču Anri Le Bretonu prevod engleskog enciklopedijskog rečnika „Enciklopedija ili Univerzalni rečnik umetnosti i nauke“ iz 1727. godine od Efrejma Čembersa u dve sveske. Le Breton prihvata ideju i kreće u realizaciju, međutim kada Mils i Selius napuštaju posao Le Breton je i dalje zainteresovan za prevod i nalazi Didroa, koji se dokazao dobrim prevodom medicinskog rečnika. Međutim, Didro ubrzo umesto prevoda i redigovanja zamišlja mnogo širi plan enciklopedijskog zbornika pozitivnog znanja svog vremena.

Još pre tamničenja u zamku Vensen, Didro je organizovao posao i pridobio za saradnika Žana Dalamberta, znamenitog matematičara i jednog od najistaknutijih naučnih imena tog vremena. Poziv na pretplatu sledi oktobra 1750. godine uz prigodan prospekt koji opisuje šta će biti "Enciklopedija":

stvaranje rodoslovnog stabla svih nauka i umetnosti koje pokazuje poreklo svake grane naših nauka i njihove veze međusobno, kao i sa zajedničkim stablom.

Ovakva, prilično bezopasna, reklama odmah izaziva reakciju. Ispred Katoličke crkve prvi se javlja jezuitski časopis koji upozorava vlast da se jedna veoma opasna ideja rađa. Nauka je odjednom postala značajan

Pošto država uvek može da bude zloupotrebljena pitanje je kako to sprečiti, odnosno, kako obezbediti efikasne praktične mehanizme koji će pojedince štiti od državnog nasilja. Odgovor je pokušao da pronađe Monteskijs (1689-1755.) u svom delu „O duhu zakona“. Iako ustavnu monarhiju smatra najboljim mogućim državnim uređenjem, on smatra da se opasnost od zloupotrebe državne moći može eliminisati putem sistema podele vlasti na njena tri prirodna dela – zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Međusobno ograničavanje delova vlasti sprečava potencijalne zloupotrebe. Svaka od tri grane vlasti istovremeno i kontroliše druge dve grane i biva sa njihove strane kontrolisana. Ideja o podeli vlasti nezaobilazan je deo savremenih teorija države (Savić, Cvetković, Cekić, 2008:204).

2. FRANCUSKO PROSVETITELJSTVO I ŽAN-ŽAK RUSO

2.1. Crtice iz biografije Žan-Žak Rusoa

Žan-Žak Ruso (fr. Jean-Jacques Rousseau; Ženeva, Švajcarska, 28. jun 1712 — Ermenonvil, Francuska, 2. jul 1778), bio je švajcarsko-francuski filozof, pisac, politički teoretičar i samouki kompozitor iz doba prosvetiteljstva. Žan Žak Ruso je bio najuticajniji filozof prosvetiteljstva. On je smatrao da je savremena kultura negacija prirode i zato je govorio da ljudi treba da se vrata prirodi - slobodi i jednakosti. Za Rusoa nejednakost je nastala sa privatnom imovinom, a država ugovorom. Za Žan Žaka Rusoa, kao prosvetitelja, vaspitanje je bilo temelj društva.

Žan Žak Ruso je bio sin jedne francuske izbegličke porodice koja je živela u Ženevi, a, iako je odgajen kao kalvinista, godine 1728. postao je katolik pod uticajem gospođe De Varen (de Warens), njegove dobrotvorke i, kasnije, ljubavnice, koja je i sama bila preobraćena iz protestantskog pijetizma. Imala je velikog udela u formiranju njegove religioznosti, spajajući deistička verovanja, koja isključuju učenja kakva su pakao i

---

činilac života, kasnije se pokazalo čak revolucionaran. Kraljevskim ukazom od 7. februara 1752. obe odštampane sveske Enciklopedije su osuđene i morale su biti uništene. Razlog, antiklerikalni i antidržavni sadržaj. Dalje štampanje nije bilo zabranjeno, ali su jezuiti pokušali da preuzmu redakciju daljih izdanja. Didro se odupire i na jesen 1753. godine izlazi treća sveska. Od tada pa do 1757. izlazi svake godine po jedna sveska i raste broj pretplatnika. Novembra 1757. izlazi sedma sveska u kojoj je članak "Ženeva" čiji je autor Dalamber. Članak je sadržao par rečenica koji su usput bačeni u lice ortodoksnom katolicizmu. Državni savet 1759. godine povlači povlasticu na štampanje "Enciklopedije", čak zabranjuje sve prethodno izašle sveske. Dalamber i Ruso napuštaju enciklopedijsko društvo i Didro ostaje sam. Međutim, "Enciklopedija" nastavlja da izlazi ilegalno. Osmo sveska izlazi tajno 1759. godine. Potom sledi petogodišnja pauza tokom kojih je Didro pripremao sveske koje sadrže samo tabele i crteže kao prateći materijal, odnosno prilog sveskama. Svojim upornim radom je Didro stekao neke moćne prijatelje i zaštitnike među evropskim aristokratama. Fridrih II je savetovao Didrou da izdavanje nastavi u Berlinu, a Katarina II mu je predlagala Petrograd. Međutim, Didro odlučuje da se ceo posao mora završiti u Francuskoj. Godine 1765. pretplatnici dobijaju poslednjih deset svezaka, ilegalno štampanih. Dodatnih jedanaest svezaka tablica i crteža završeno je 1774. godine. Više od dvadeset godina je trajala borba oko pripreme, pisanja i štampe "Enciklopedije", a ulice su se već zagrevale događajima koji najavljuju burne i krvave revolucionarne godine. Nisu samo knjige spaljivane. "Enciklopedija" je vremenom sve jasnije postajala manifest trećeg staleža i intelektualni svetionik koji je davno prevazišao skromne najave iz predgovora prve sveske.

Videti opširnije: *Deni Didro*, <http://sr.wikipedia.org/sr-el> pristup: 8.10.2013.

prvorodni greh, sa nekim vidom kvijetističkog sentimentalizma. Tokom godina provedenih sa njom (1731 – 1740), Ruso je dovršio svoje nepotpuno obrazovanje čitanjem raznolikog štiva, uključujući dela Renea Dekarta, G. V. Lajbnica, Džona Loka, Bleza Paskala i drugih.

Godine 1741. otišao je u Pariz, gde je upoznao Terezu Levaser, služavku, sa kojom je imao petoro dece i smestio ih u bolnicu za napuštenu decu.⁷²

Rusov neizmeran uticaj je u tome što je bio prvi pravi filozof romantizma. Kod njega se prvi put pominju mnoge teme koje su dominirale intelektualnim životom narednih stotinu godina, kao što su: uzdizanje osećanja i nevinosti i umanjivanje značaja intelekta; izgubljenost jedinstvo ljudskog roda i prirode; dinamična koncepcija ljudske istorije i njenih različitih nivoa; vera u teologiju i mogućnosti obnavljanja iščezle slobode.

Preko Denija Didroa ušao je u krug enciklopedista, za koje je napisao nekoliko priloga, od kojih su svi sem jednog bili na muzičke teme. Godine 1750. objavio je svoje *Discours sur les sciences et les arts*, nagradni esej za Dižonsku akademiju, u kome je branio tezu da tehnički progres i materijalna dobra kvare ljudski moral. Godine 1754. vratio se u Ženevu i ponovo postao kalvinista, a te iste godine napisao je *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes*. Inspirisan H. Grocijem (H. Grotius), S. Pufendorfom (S. Pufendorf) i drugima, bavio se određenim temama ne uzimajući u obzir istorijsku realnost i, na osnovu neopravdanih pretpostavki da je primitivni čovek bio slobodno i srećno biće koje je živelo u skladu sa svojim instinktima, bez vrline ili greha, tvrdio da su nejednakosti među ljudima, navodno, nastale iz nesklada u razvoju njegovih društvenih i vlasničkih instinkta.

Godine 1756. Ruso se nastanio blizu Monmorensija, gde je napisao dela koja će ga proslaviti. U delu „Žili, ili nova Eloiza“ (*Julie, ou La Nouvelle Héloïse*, 1764), strastvenoj ljubavnoj priči, osuđuje duštvo koje radi konvencija razdvaja ljubav braka, i brani prirodnu religiju zasnovanu na nedogmatskom ličnom tumačenju Jevanđelja koje je, po njegovom mišljenju, neophodno za moralnost. U delu „Emil, ili o vaspitanju“ (*Émile, ou de l'Éducation*, 1762) on je razvio utopijski program obrazovanja daleko od nemoralnog uticaja društva, a u skladu sa prirodom. U čuvenom odeljku *La Profession de foi du vicaire Savoyard* on sumira svoje religiozne ideje. Bio je zagovornik jedne vrste deizma koji, iako sličan deizmu prosvetiteljskih filozofa u potvrdi uverenja o postojanju Boga, duše i budućeg života, koji nalazi krajnju potvrdu u osećaju pojedinca za lični odnos sa Bogom kroz savest, čiji je on izvor i inspiracija. U *Du contrat social* (1762) iznosi teoriju o pravednoj državi, koja je osnovana na opštoj volji naroda, izraženoj kroz zakone. I ovo delo sadržalo je poglavlje o religiji, *De la religion civile*, gde pravi razliku između građanske religije i prirodne religije. Postulati ove građanske religije, koje nameće država i koji su nepromenljivi, bave se istim pitanjima kao i prirodna religija, zabranjuju svaku dogmatsku netoleranciju, i prihvataju samo one religije koje ne tvrde da poseduju apsolutnu istinu. „Emil“ je 1762. stavljen u Indeks zabranjenih knjiga. Delo „O

---

⁷² Žan-Žak Ruso, <http://sr.wikipedia.org/sr-el/>
pristup: 8.10.2013.

društvenom ugovoru“ (Du contrat social) osuđeno je u Francuskoj i Ženevi, a Ruso je prvobitno pobjegao u Nešatel, a potom na jednu adu u kantonu Berna, dok je 1766–1777. godine bio je gost Dejvida Hjuma u Engleskoj. Ali, pateći od manije gonjenja, vratio se u Francusku gde se oženio Terezom Levaser pred prirodom 1768. godine. Godine 1772. završio je svoje delo „Ispovesti“ (Confessions), koje je neobičan spoj taštine i samooptuživanja.

Posle smrti, Rusoova filozofija je imala snažan uticaj u Evropi. U Francuskoj je njegove ideje prihvatila Revolucija, a u Nemačkoj pokret Šturm und drang. Njegov uticaj na religioznost je bio utoliko snažniji jer je, za razliku od Voltera, ponudio čoveku zamenu za otkrivenu religiju koja ne samo što je dogmatski bila jednostavna i nepotpuna u svojim moralnim propisima, već se bavila i njegovim emotivnim i intelektualnim potrebama. Ponekad se tvrdi da je služio hrišćanstvu time što je propagirao osnovne istine hrišćanstva među svojim neverujućim savremenikima. Tačnija procena mogla bi glasiti da je eliminišući pojam o prvorodnom grehu i zamenivši potrebu za blagodaću verovanjem u potpunu sposobnost uma, savesti i slobodne volje, uklonio osnove prave vere i postao preteča humanističkog liberalizma.

2.2. Osnove učenja Žan-Žak Rusoa – ili jedna filozofija krize i revolt

Ideji prosvetiteljstva prethodila je serija naučnih otkrića, razvoja slobodne misli i duha krajem 18. veka. Privredni i socijalni uspon građanstva 18. veka podstiče njihovu težnju za emancipacijom. Prosvetiteljstvo kao pokret koji veliča razum ali i ruši autoritet crkve i kraljevstva datog Božijom voljom bio je nosilac ideja koje preispituju i zahteve crkve da u pitanjima morala, nauke, literature, umetnosti bude najviši donosilac odluka. Iako su najplodniji mislioci ovog vremena stvarali u Francuskoj, prvo delovanje u skladu sa idejom pokreta moglo se primetiti u Holandiji i Engleskoj. U 17. veku engleski mislioci Grocijus, Hobs, Lok razvili su ideju prirodnog prava, društvenog ugovora i neotuđivih ljudskih prava. Džon Lok je i začetnik jedne od ideja koju si mislioci 18. veka preuzeli: obrazovanje ima moć da reformiše i oblikuje čoveka i društvo. Po rođenju čovek je tabula rasa pa svojom željom za znanjem i potpunom eliminacijom predrasuda on nadograđuje svoju urođenu potrebu za racionalnim zaključivanjem.⁷³

Istraživač francuske misli 18. veka Rober Mancí (Robert Manzi) pisao je o dominaciji ideje prirode u tom vremenu, čemu je dodao i to da je ideja prirode, kako je zastupana u to vreme, bila čak „euforična“. Ovo u velikom stepenu važi i za misao Žan-Žak Rusoa (Tadić, 1993:7).

Među misliocima tog vremena, prosvetiteljstvo je predstavljalo različite stvari, ali veličanje čoveka kao bića vođenog razumom sposobnog da samostalno odlučuje zajedničko je svima. Karakteristika ovog pokreta je vera u razum koji čoveku omogućava da iskustvom i kritičkim posmatranjem spozna svet i pojave koje ga okružuju. Veruju da je svet uređen na racionalnim i harmoničnim odnosima, u skladu sa zakonima. Čovek postaje centralna figura, prestaje da biva grešnik, nesposoban da shvati Božiju veličinu, a

---

⁷³Videti opširnije: Nevena Dicić, „Evropska civilizacija u doba prosvetiteljstva“, <http://www.bos.rs/daus/materijali/Eseji2004/eu/nevenadic2.pdf>, pristup: 11.9.2013.

zavistan od njegove milosti. U suštini svaki pojedinac je dobro biće, obdareno razumom, pa je usled toga i sposoban da sam odlučuje o toku svog života i istorije.⁷⁴

U svojoj kritici racionalizma Ruso nije dozvolio mogućnost da razum postane osnov vrline. Ako razum ne može postati osnov vrline, strast fanatizma to može, pod uslovom da se njome bolje upravlja. Može se pretpostaviti da savest upravlja fanatizmom na putu njegovog preobražaja u najuzvišeniju vrlinu.

I svoje shvatanje pravde kao vrline, Ruso je povezao sa osećajnošću, doborotom i ljubavlju. Pravda je uslov sreće. No, prema shvatanju Lj. Tadića, bilo bi sasvim pogrešno misliti da je Ruso svoje shvatanje pravednosti, osećajnosti ili pobožnosti poistovetio sa hrišćanskom etikom. Hrišćanska ljubav, piše Ruso, „brzo pribegava sredstvima nepravde i okrutnosti“.

Dok se u prirodnom stanju čovek rađa i živi slobodan i jednak, zadovoljavajući svoje male i jednostavne potrebe, u društvenom ili «građanskom» stanju duhovni napredak teče srazmerno razvitku potreba, a taj razvitak vodi ka gubitku slobode i postanku nejednakosti među ljudima. Tako se prirodna ljubav pretvara u oholost ili koristoljublje. Saosećanje slabi u onoj srazmeri u kojoj rastu potrebe, odnosno kultura i civilizacija (Tadić, 1993:11).

Rusoovo shvatanje napretka može se oceniti kao pesimističko. Razvitak čovečanstva iz prirodnog u građansko stanje Ruso je shvatio kao kob i sudbinu. U svojoj beskrajnoj sposobnosti za napredovanje, čovek istovremeno iskazuje i svoju beskrajnu sposobnost za nazadovanje.

Svojina, nejednakost i pravo su temelji građanskog društva i države. Njihovim nastankom čovek je odvojen od prirode, kao svoje matrice, i osuđen je na bol i trpljenje. Život u društvu je nesiguran i neizvestan, jer je jedinka osuđena na stalan nemir i trajan pritisak. Velelepna zdanja društva i države su samo opsene koje skrivaju istinsku bedu. Socijalizacija vodi integraciji jedinke i istovremeno ona je ishodište svih oblika zavisnosti i neslobode (Tadić, 1993:13).

Zbog navedenih ideja neki autori Rusoa samtraju „netipičnim, ali najvećim misliocem“ tog perioda. Ruso jedini je razvijao teoriju države. On je izražavao potpuno nepoverenje prema predstavničkim sistemima. Razum pojedinca je tumačio kroz opštu volju, kako bi državi dao što veću vlast i legitimitet. Jasna je razlika između ideje liberalizma, tipične za taj period, i stroge kontrole od strane države, koju je on zastupao. On mnogo veći značaj daje društvu kao celini, njegovom napretku, nego pojedincu i njegovoj dobrobiti. Da bi društvo napredovalo država mora da stvori pojedinca koji svojim moralnim i drugim osobinama doprinosi opštem boljitku. Pojedinačna volja gubi smisao, zato što opšta volja predstavlja ono što bi svaki član društva želeo. Prema Rusou, država samo postoji da bi održala vrednost pojedinca i njegovu snagu. Ono što njega izdvaja od ostalih mislilaca je i želja da uskladi slobodu pojedinca sa napretkom društva do koga neće doći bez opšte volje.⁷⁵

Ipak, teoretičari prava Rusoa smatraju rodonačelnikom demokratske misli koji je razvio drugačiji model demokratije (osnovna svrha demokratije je razvoj pojedinca i zajednice). Prema mišljenju Rusoa, demokratija je neophodno sredstvo za ostvarenje

---

⁷⁴ Nevena Dicić, loc. cit.

⁷⁵ Nevena Dicić, loc. cit.

ljudske slobode. A ljudi mogu biti slobodni samo ako neposredno i stalno učestvuju u procesima kolektivnog odlučivanja o svim sudbinskim pitanjima života pojedinca i zajednice. Stoga, neposredna demokratija ima prednost u odnosu na predstavničku demokratiju. Suverenitet, tvrdi Ruso, ne može biti predstavljen i iz te tvrdnje izvlači zaključak da „engleski narod misli da je slobodan, ali se veoma vara; on je slobodan samo u toku izbora za članove parlamenta: čim su oni izabrani, on ponovo postaje rob i ne znači ništa“ (Ruso, 1978:149).

Suverena valst je „neograničena, sveta, nepovrediva“, ali to ne znači da može preći granice društvenog ugovora. Građani se u političkim telima „ne pokoravaju nikom sem svojoj ličnoj volji“, nema straha od mogućnosti da opšta volja greši na štetu pojedinca. U tom smislu treba rzumeti Rusoovu misao da je „suveren samim tim što postoji uvek ono što treba da bude“.

Jedino ovako integralno i neotuđivo shvaćena, suverenost garantuje slobodu ljudi u društvu i kao takva može da služi njenom svakodnevnom ostvarivanju. Ruso zato odlučno odbija mogućnost prenosa suverenosti sa naroda na neki drugi subjekt. Kao što je neotuđiv, suverenitet je i nedeljiv.

Rusoovo shvatanje suverenosti se od svih dosadašnjih razlikuje po tome što je on smatrao da narod nije samo nosilac suvereniteta i njegov izvor, nego je neophodno da sam narod vrši suverenu vlast. Nosioci suverenosti su svi građani, kao pojedinci, a ne nacija kao idealno zamišljeni subjekt koji onda kao takav ne može neposredno vršiti suverenu vlast, nego su za to potrebni određeni predstavnici (Vukadinović, 2007:49-50).

Istina, Ruso je uveren da „istinske demokratije nikada nije ni bilo, niti će je biti... Tako savršena vladavina ne pristaje ljudima“. Dalje, prema mišljenju Rusoa, sloboda predstavlja pokoravanje opštoj volji, a opšta volja je „istinska“ volja svakog građanina nasuprot njegovoj ili njenoj privatnoj, sebičnoj volji. Drugim rečima, opšta volja je ono što bi pojedinci hteli kad bi nesebično delali. Stoga, Ruso ukazuje da često ima znatne razlike između volje svih i opšte volje, pošto opšta volja ima u vidu samo opšti interes, dok volja svih predstavlja samo zbir pojedinačnih volja. Otud, opšta volja predstavlja mišljenje većine, pod uslovom da ta većina poseduje sva svojstva opšte volje. Stoga, Rusoova koncepcija radikalne, razvojne, demokratije pretpostavlja postojanje ne samo političke jednakosti, nego i visok stepen ekonomske jednakosti građana. Ova koncepcija radikalne demokratije (radikalna demokratija podrazumeva decentralizaciju i participaciju, učešće građana u procesima političkog odlučavanja) Žana Žaka Rusoa ostvarila je značajan uticaj ne samo na liberalnu misao, već i na socijalističku i anarhističku (Lukić, Košutić, 2009:93-94).

UMESTO ZAKLJUČKA

Sentimentalni romantik Ruso, delimično pod uticajem engleskih „emotivista“ piše: „Veran svom dosadašnjem metodu, ne izvodim pravila iz principa neke uzvišene filozofije, nego ih nalazim u dnu svog srca, gde ih je priroda napisala neizbrisivim slovima. Sve što moje osećanje kaže da je dobor, usitinu je doboro. Sve za šta moje osećanje kaže da je rđavo, uistinu je rđavo“. Prema tome, evidentno je da već kod Rusoa imamo probijanje granice prosvetiteljskog pokreta, zasnovanog na vladavini „zdravog razuma“.

Osim nekoliko kristalnih uvida, prosvetiteljski filozofi su uglavnom apstraktno i idealistički tumačili čoveka i društvo, zapostavljajući značaj ekonomskih i istorijskih faktora. Koncepcija, po kojoj su ljudi proizvod obrazovanja i vaspitanja, zanemaruje činjenicu da upravo ljudi stvaraju uslove pod kojima žive, odnosno da okolnostima treba dati čovečan oblik i sadržaj – i, konačno, da i sami vaspitači moraju biti vaspitani, prosvetitelji prosvetljeni.

Postoji anegdota da je Luj XVI, videvši u tamnici dela Rusoa i Voltera, izjavio kako su upravo oni „upropastili Francusku“. Izgleda da je on, koji je upravo zbog uticaja tih dela izgubio presto, ali i život, najbolje iskazao dijalektiku prosvetiteljstva i dao kompetentnu ocenu istorijskog značaja Volterovih i Rusoovih dela.

LITERATURA:

(štampani izvori na srpskom jeziku)

Vukadinović, G. (2007) Teorija države i prava, I, Novi Sad: Futura publikacije.

Ruso, Ž.Ž. (1978) Društveni ugovor, Zagreb: Školska knjiga.

Kolarić, I. (2004) Filozofija, Gornji Milanovac.

Lukić, R., Košutić, B. (2009) Uvod u pravo, Beograd: Službeni glasnik.

Savić, M., Cvetković, V., Cekić, N. (2008) Filozofija, Beograd: Zvod za udžbenike.

Tadić, Lj., „Žan-Žak Ruso – jedna filozofija krize i revolta“, (predgovor) u: Ruso, Ž.Ž. (1993) Društveni ugovor, Beograd: Filip Višnjić.

Elektronske adrese

Deni Didro, <http://sr.wikipedia.org/sr/>

Žan-Žak Ruso, <http://sr.wikipedia.org/sr-el/>

Nevena Dicić, „Evropska civilizacija u doba prosvetiteljstva“, <http://www.bos.rs/daus/materijali/Eseji2004/eu/nevenadicic2.pdf>

Politička filozofija, <http://sr.wikipedia.org/sr-el/>

Tomas Hobs, <http://sr.wikipedia.org/sr-el/>

Džon Lok, <http://sr.wikipedia.org/sr-el/>

Kratka biografija

Aleksandar Mihajlović rođen je 24.11.1991. godine u Nišu. Student je četvrte godine osnovnih akademskih studija prava na Pravnom fakultetu Univerziteta u Nišu. Glavni je i odgovorni urednik studentskog lista “Pravnik”. Prošao je obuke kroz različite vrste specijalizovanih pravnih klinika na Fakultetu, a takođe je jedan od koordinatora studentskog projekta Mobilna pravna klinika, koji se realizuje u okviru programa “Pokreni se za budućnost”, pod pokroviteljstvom kompanije Philip Morris Operations a.d. Bio je član tima Pravnog fakulteta na VII Regionalnom MOOT COURT takmičenju u simulaciji suđenja pred Evropskim sudom za ljudska prava, održanom u Ljubljani, u Sloveniji.